

Londra Osmanlı Saray Müziği Akademisi
The London Academy of Ottoman Court Music

**OSMANLI EUROPEAN MUSIC
SARAYI'NDAN AT THE
AVRUPA OTTOMAN
MÜZİĞİ COURT**

Şef / Director
EMRE ARACI

Başkemancı / Leader Cihat Aşkın • Yapımçı / Producer Ateş Orga

KALAN

CD 177

Londra Osmanlı Saray Müziği Akademisi
The London Academy of Ottoman Court Music
OSMANLI SARAYI'NDAN AVRUPA MÜZİĞİ
EUROPEAN MUSIC AT THE OTTOMAN COURT

Şef / Director: Emre Aracı

Başkemancı / Leader: Cihat Aşkin

Yapımcı / Producer: Ateş Orga

Ses teknisyeni ve editör / Balance Engineer & Editor: Jeffrey Ginn
Asistan teknisyenler / Assistant Engineers: Catharine Brook,

Kit Venables

Üretici Firma / CD Production: Kalan Müzik

Grafik Tasarım /Graphic Design: Pınar Çınar

Baskı /Print: Ofset Yapım evi

KALAN

KALAN MÜZİK YAPIM LTD. ŞTİ.

Copyright [©] & Mechanical/Performance copyright [(P)] 2000

Her türlü hakları kanunla saklıdır. Herhangi bir şekilde kopyası yasaktır.

All Rights of the Producer and of the Owner of the Work Reproduced Reserved. Unauthorised Copying,
Hiring, Lending, Public Performance and Broadcasting of this Record Prohibited

- [1] **W.R.P. COPE** (geç 18-erken 19. yüzyıl / fl. late 18th-early 19th century)
Türk Büyükelçisi'nin Merasim Marşı (1794) Re majör /
The Turkish Ambassador's Grand March D major

2:15

- [2] **CHARLES LOUIS NAPOLÉON d'ALBERT** (1809-86)
Sultan'ın Polkası (c.1850) Re majör / The Sultan's Polka D major

2:40

- [3] **CALLİSTO GUATELLİ PAŞA** (1820-99)
Osmanlı Sergi Marşı (1863) Re minör / Marche de l'Exposition Ottomane D minor

3:30

- [4] **SULTAN ABDÜLAZİZ** (1830-76)
Valse Davet (c.1861) Re minör / Invitation à la valse D minor

2:33

- [5] **GIOACHINO ROSSİNİ** (1792-1868)
Askeri Marş [Sultan Abdülmecid için marş] (1852) Do majör / Marcia militare (Pas-redouble) /
[Marche du Sultan Abdulmedjid] C major

3:55

- [6] **CALLİSTO GUATELLİ PAŞA**
Osmanlı Kasidesi - "Sultan Abdülmecid" (c.1850) La minör / Inno Nazionale Ottomano -
"Sultano Abdul-Medgid" A minor

2:56

- [7] **Ekselansları İDA [SAİDE], Ömer Paşa'nın Karısı (?1834-?)**
Her Excellency IDA [SAIDE], Wife of Omer Pacha
La majör marş (1855)* / March in A major*

1:41

- [8] **CALLİSTO GUATELLİ PAŞA**
Refia Sultan (c.1850) Fa minör/majör*^ / Rafiè Sultana F minor/major*^

1:22

- [9] **CALLİSTO GUATELLİ PAŞA**
Osmaniye Marşı (c.1861) Re minör / Osmanié Marche D minor

3:37

- [10] **LUİĞİ ARDITİ** (1822-1903)
Türk Kasidesi (1856/1867) Re majör* / Inno Turco D major*

7:08

[11]	RİFAT BEY (1820-88) Armonize eden Guatelli Paşa Sultan [V.] Murad için Şarkı-i Duaiye (1876) / Prière pour S.M. le Sultan Mourad [V] G modal Harmonized by Guatelli Paşa	2:48
[12]	Ekselansları İDA [SAİDE], Ömer Paşa'nın Karısı Her Excellency İDA [SAİDE], Wife of Omer Pacha Tchitaté Marşı (1854) Mi bemol majör / Marche de Tchitaté E flat major	1:28
[13]	SULTAN V. MURAD (1840-1904) Do majör Shottische (yazma, c.1880) / Shottische in C major (MS)	2:42
[14]	GİUSEPPE DONİZETTİ PAŞA (1788-1856) Mecidiye Marşı (1839) Fa minör* / Mecidiye March F minor*	3:03
[15]	SULTAN V. MURAD Mi bemol majör vals (yazma, 1879)* / Valse in E flat (MS)*	5:23
[16]	CALLİSTO GUATELLİ PAŞA Aziziye Marşı (1861) Do minör* / Aziziye March C minor*	4:03
[17]	SULTAN ABDÜLAZİZ Gondol Şarkısı (c.1861) Mi minör* / La gondole barcarolle E minor*	4:30
[18]	EMRE ARACI (d/b. 1968) Türk Büyükelçisi'nin Merasim Marşı, Op. 5 (1998) Do minör/majör "Büyükelçi Özdem Sanberk ve Bayan Sanberk'e ithaf" The Turkish Ambassador's Grand March, Op. 5 C minor/major "Dedicated to Ambassador Özdem Sanberk and Mrs. Sanberk"	4:00

*Solo keman / Solo violin: Cihat Aşkın

^Solo viyola / Solo viola: Ruşen Güneş

ÖNSÖZ

Bu albümde yaylı çalgılar orkestrası için aranje edilmiş şekilde yer alan "Osmanlı Sarayı'ndan Avrupa Müziği" repertuarının ve Londra Osmanlı Saray Müziği Akademisi'nin doğuş hikayeleri bundan üç sene öncesine dayanır. 1997 senesinin sonbahar aylarında Türkiye'nin Edinburgh fahri konsolosu Ian Wittet ben den o zamanlar Türkiye'nin Londra Büyükelçisi olan Özdem Sanberk'iniskoç başkentine yapacağı ziyaret çerçevesinde özel bir konser vermemi istemişti. Ben de üniversitede kurmuş olduğum Edinburgh Üniversitesi Yayı Çalgılar Orkestrası ile Türk temaları içeren farklı bir temsil düzenlemeye karar verdim. Böylece 13 Kasım 1997 gecesi gerçekleşen kısa konserde benim bizzat yaylı çalgılar orkestrası için tekrardan aranje etmiş olduğum on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı sarayından bazı marş ve danslar ilk defa seslendirildi. Programda bu CD'de yer alan Sultan V. Murad, Sultan Abdülaziz, Donizetti Paşa ve Guatelli Paşa'nın bazı eserleri seslendirilmişti. Konser bir anda dinleyiciler üzerinde büyük etki uyandırdı ve altı ay sonra Londra'daki T.C. büyükelçilik rezidansında iki kere genişletilmiş repertuar ile tekrarlandı. Bu devrede çevreden alınan olumlu ilgi sonucu Osmanlı döneminde Batı tarzı eserleri kendisine konu seçen ve ileriye dönük projeleri arasında sadece bu tarz popüler eserlerle kalmayarak, Avrupa müzik edebiyatında Türkler'i konu alan diğer ciddi eserlerin ortaya çıkartılarak seslendirilmesini de amaç edinen Londra Osmanlı Saray Müziği Akademisi Orkestrası böylece profesyonel anlamda kurulmuş oluyordu.

O günden bugüne grup, Londra, Cambridge, Isle of Man ve İzmir gibi değişik yerlerde çeşitli temsiller gerçekleştirildi. Ancak uzun zamandır özlemimi duymakta olduğumuz ve büyük bir boşluğu dolduracağına inandığımız bu repertuarın stüdyo kaydı Türk Ekonomi Bankası'nın cömert sponsorluğu sonucunda Ateş Orga'nın yapımcılığında, Cihat Aşkın ve Ruşen Güneş gibi değerli Türk sanatçıların da katılımıyla Londra'da yeni bin yılın ilk ayında uzun ve titiz bir çalışmanın sonucunda gerçekleşebildi. Bu CD'de yer alan eserler sistematik çalışmalar sonucu Avrupa'nın çeşitli kütüphaneleri taranarak bir araya getirildi. Nitekim bu alanda hali hazırda ileriye dönük çeşitli projeler de sürdürmektedir. Dönemlerinin popüler Avrupa tarzında yazılmış eğlence müziği ve marşları olan bu yapıtlar aynı devrin ciddi senfonik müziği ile aynı bazda kesinlikle ele alınmamalıdır. Ancak şu da belirtilmelidir ki bu eserler belirli bir dönemin bilinmeyen tarihini yansıtma kalmamakta, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun on dokuzuncu yüzyıldaki sosyo lojik yapısına da önemli bir ışık tutmaktadır. Osmanlı Saray Müziği denildiğinde şüphesiz akla geleneksel müzikimiz gelir; ancak buradaki örneklerden de anlaşılacağı gibi on dokuzuncu yüzyılda saray ve çevresi yülerini Avrupa'ya dönmüşlerdir. Dolayısıyla bu müziği de Osmanlı Saray müziği olarak kabul etmek yanlış olmaz. Büylesine tarihsel önemi olan bir projeye vermiş oldukları destekten dolayı başta Sn. Hasan Çolakoğlu olmak üzere Türk Ekonomi Bankası Yönetim Kurulu üyelerine, yukarıda hali hazırda adlarını anmış olduğum meslektaşlarına, Sn. Suha Umur, Sn. Hasan Saltık ve Kalan Müzik ekibine, Sn. Pınar Çınar ve Londra Osmanlı Saray Müziği Akademisi'nin bütün üyelerine teşekkür borç bilirim.

Emre Aracı, Cambridge, Şubat 2000

INTRODUCTION

In the autumn of 1997 when Turkey's Honorary Consul in Edinburgh, Mr Ian Wittet, invited me to organize a special concert to mark the visit to the city of the then Turkish Ambassador, Özdem Sanberk, I decided to programme a special repertory focussing on a Turkish-European theme. It was at this private concert which took place on 13 November 1997 that my arrangements of largely forgotten 19th century European-style works from the Ottoman court, including popular dances and marches, were first performed by the Edinburgh University String Orchestra. As a direct result of that occasion and ensuing concerts at the Turkish Ambassador's London residency, The London Academy of Ottoman Court Music came into being. And the present pioneering recording was created. Besides popular 19th century music, the Academy has plans to unearth, perform and record a wide range of Turkish or Turkish-associated works from all periods.

The London Academy of Ottoman Court Music has appeared at various venues in London, Cambridge, the Isle of Man and Izmir. But had it not been for generous sponsorship by the Türk Ekonomi Bankası this long-awaited recording would have been impossible. The sessions, in London during the early weeks of the new millennium, brought together Turkish musicians such as producer Ateş Orga, violinist Cihat Aşkin and viola player Ruşen Güneş. Some of the works in our compilation, surviving often in no more than piano reduction, came to light during research in the major libraries of Europe, a project still in progress. Clear examples of the entertainment, occasional and military music of the mid-19th century, not to be judged against weightier symphonic or instrumental repertory, they afford an important insight into the social life and tastes of the Ottoman court. 'Ottoman court music' typically suggests the monophonic Turkish tradition. Our collection shows the European style and manner to have been at least as important to the culture. I should like to take this opportunity to thank Mr. Hasan Çolakoğlu, the Board of Directors of the Türk Ekonomi Bankası, Mr. Suha Umur, Mr Hasan Saltık of Kalan Müzik, Mrs Pınar Çınar, my colleagues cited above, and all the members of the London Academy of Ottoman Court Music for their kind support during the making of this historic recording.

Emre Aracı, Cambridge, February 2000

OSMANLI SARAYI'NDAN AVRUPA MÜZİĞİ

Dr. Emre Aracı

Türkiye ile Avrupa arasındaki müzik münasebetlerinin asırlara dayanan bir geçmişe sahip olduğu şüphe götürmeyen bir gerçekdir. Osmanlıların Mehter bandoları ile geçmişçi Haçlı Seferleri'ne kadar uzanan bir tarih yelpazesi içerisinde ilk olarak savaş meydanlarında tanışan Avrupa önce bu müzikenin ürkütmüş, fakat sonra benimsediği davul, zil gibi vurmalı aletleri kendi askeri bandolarında da kullanmaya başlamıştır. Bu gelenek zamanla da on sekiz ve on dokuzuncu yüzyılın ciddi orkestra müziğine sıçramakta gecikmemiştir. Hatta bugün bile Batı'da senfoni orkestralarının vurma çalgılar bölümünü bazen 'Turkish section', yani Türk bölümü olarak da nitelendirilmektedir. Başta Haydn, Mozart ve Beethoven'in eserlerinde olmak üzere, 'a la Turca' diye tanımlanan ve Hector Berlioz'un bir zamanlar "ritmin renklendirilmesi" (Henry George Farmer, *Military Music*, Londra, 1950, s. 37) olarak tasvir etmiş olduğu mehter müziği unsurlarını yansitan pek çok örneğe Batı müziği repertuarında rastlamak mümkündür; Haydn'in *Askeri Senfonisi*, Mozart'in *Rondo a la Turca'sı* ve *Saray'dan Kız Kaçırmma Operası*, Beethoven'in dokuzuncu senfonisi ve Atina Harabeleri bu alanda verilebilecek en bariz örnekler arasındadır.

Türk müziğinin Avrupa müziğine olan erkisi Batı'da bu derece bariz bir şekilde bilinirken, diğer taraftan Avrupa müziğinin on dokuzuncu yüzyılda, her ne kadar ilk başta saray çevrelerinde sınırlı kalmış ise de, Türk müzik dünyası üzerinde yapmış olduğu etki konusunda ne Batı'da ne de Türkiye'de pek fazla bir toplum bilinci olduğunu söylemek mümkün değildir. Esasında Avrupa müziğinin Türkiye'de padişahlar tarafından dinlenmesi de on dokuzuncu yüzyıldan çok önceki asırlara dayanmaktadır. Nitekim çoğu kaynakta on altıncı yüzyılda Fransa Kralı I. François'nın Kanuni Sultan Süleyman'a yardımlarından dolayı teşekkür amacı ile bir grup müzisyen yolladığı, bunu dinleyen Padişah'ın da ruhu okşayıcı nitelikleri olan bu müziğin ordularının katı disiplini üzerinde olumsuz bir etkiye yol açacağından endişe ederek onları apar toparulkelerine geri yolladığı yazılıdır. Buna ilaveten somut bir örnek olarak da Georges Sandys'in 1610 senesinde benzer başka bir olayda şu gözlemi ilave edilebilir "bir zamanlar Grand Signior İtalyan müziği dinlemekte iktina edilmiştir, ancak aptal müzisyenler (ki beyinleri sadece parmaklarının ucunda bulunmaktadır) o kadar münasebetsiz bir şekilde aletlerini akord etmekle zaman harcadılar ki, o da gerisinin aynı olacağını düşünerek durmalarını söyledi" (Samuel Purchas, *Hakluytus Posthumus or Purchas His Pilgrims, containing a history of the world in sea voyages and lande travells by Englishmen and others*, Glasgow, 1905, cilt. VIII, bölüm 8).

Tarihte Osmanlı sarayına Batı'dan yollanan pek çok hediye arasında müzik enstrümanları bulunduğu da bilinmektedir; nitekim 1599 yılında Thomas Dallam adında bir İngiliz org yapımcısı Kraliçe I.

Marche Nationale Turque - Paris'te basılan nota kapağı (Emre Aracı Arşivi).

Cover of the *Marche Nationale Turque* published in Paris (Emre Aracı Archive)

Elizabeth'in emri üzerine bizzat inşa etmiş olduğu orgu İstanbul'a getirmiş, Topkapı Sarayı'nda monte ederek Padişah III. Mehmed'in huzurunda çalmıştır. Hatta I. Elizabeth'in arşivinde bulunan resmi yazışmalardan 31 Ocak 1599 tarihli olan bir tanesinde org kastedilerek:

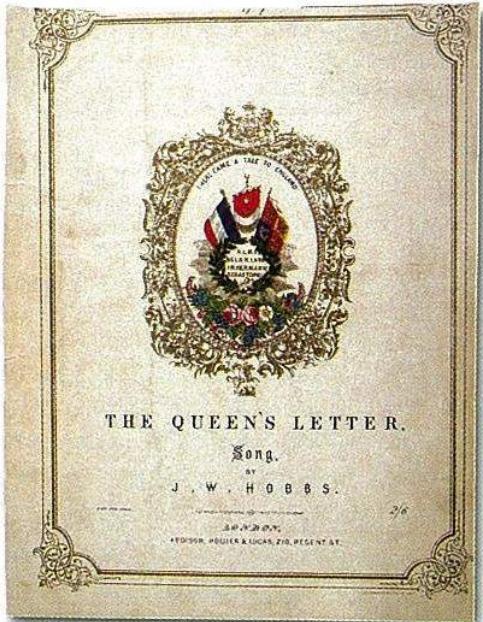
"İşte muazzam ve ilginç bir hediye gidiyor Yüce Türk'e; bu hiç şüphesiz uzun zamanlar konuşulacak ve başta Almanya olmak üzere diğer ülkelerde skandal yaratacak" ifadesinin kullanılmış olduğu dikkat çekicidir (Stanley Mayes, *An Organ for the Sultan*, Londra, 1956, s. 19).

Osmanlılar Avrupa müzik hayatı hakkında on sekizinci yüzyılda buralara yollamaya başladıkları elçilerin seyahatnamelerinden de bilgi edinme imkanına sahip olmuşlardır. Nitekim III. Ahmed döneminin meşhur Paris elçisi Yirmisekiz Mehmet Çelebi anılarında bu şehirde görmüş olduğu bir opera temsilinden söyle bahseder:

"Paris şehrine mahsus bir oyun varmış. Opare derlermiş. Ol şehr'e mahsus imi. Şehrin kibarları varırlar, Vasi dahi ekseriya varır, Kral bile ara sıra gelir imi [...] Bu oparenin kibar takımından bir itibarlı kimse Nazırı var. Masrafı çok bir sanat olmağla gelirini dahi düşünmüşler ve büyük devlet mali bağlamışlar. Çok şey hasıl olur imi. Ve bu şehr'in hususiyetlerinden imi [...] Sözün kısası, ol kadar şıslacak şeyler gösterdiler ki, tabiri kabil değildir. Gök gürlemeleri ve şimşekler gösterebilir. Görülmekçe inanılmayacak kadar acaiplikler ve gariplikler temaşa olundu" (Şevket Rado, *Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi*, İstanbul, 1970, s. 51-53).

Osmanlı elçileri bulundukları şehirlerde müzik dünyası açısından gözlem yapmakla kalmamışlar aynı zamanda burada yaşayan bestecilere de ilham kaynağı oluşturmuşlardır. Bunun en güzel örneği 1794 senesinde İngiltere'ye tayin edilen ilk daimi büyükelçi Yusuf Agah Efendi ile ilgilidir. British Library'de kendisi için W. P. R. Cope adında bir İngiliz besteci tarafından yazılmış olan bir marş notası bulunmaktadır. 'Klavsen veya piyano için' ifadesini taşıyan eserin orijinal adı *The Turkish Ambassador's Grand March*'tir ve 1794 senesinde basılarak satışa çıkartılmıştır. Eserde hiç bir Türk teması olmayıp, tamamen dönemin azmetli İngiliz marş üslubu sezilmektedir. Tesadüf veya değil Haydn'ın tek 'Türk' senfonisi olan Askeri Senfoni'nin Londra'da ilk defa seslendirilmesi de Yusuf Agah Efendi'nin şehrle varışından hemen birkaç ay sonra, Hanover Square salonlarında, 31 Mart tarihinde gerçekleşmiştir.

Batı ile musiki alanında görülen bu ilk münasebetlerin önemli, ancak yüzeysel kaldığını kabul etmek yanlış olmaz. Böyle bir geleneğin saraya ciddi şekilde gitmeye başladığı yıllar için ise on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısına bakmak gereklidir. 1826 senesinde yeniçi ocağını ortadan kaldırın Sultan II. Mahmud aynı zamanda bu ocağa bağlı olan mehterhaneyi de kapatmış ve yerine imparatorluk ordu-

Kraliçe Viktorya'nın İstanbul'da bulunan Florence Nightingale için yazmış olduğu mektubun sözleri üzerine J. W. Hobbs tarafından bestelenmiş olan *The Queen's Letter* isimli şarkının İngiltere'de basılan notasının kapağı (Emre Aracı Arşivi)

Cover of *The Queen's Letter*, a song by J. W. Hobbs based on a letter by Queen Victoria concerning Florence Nightingale (Emre Aracı Archive)

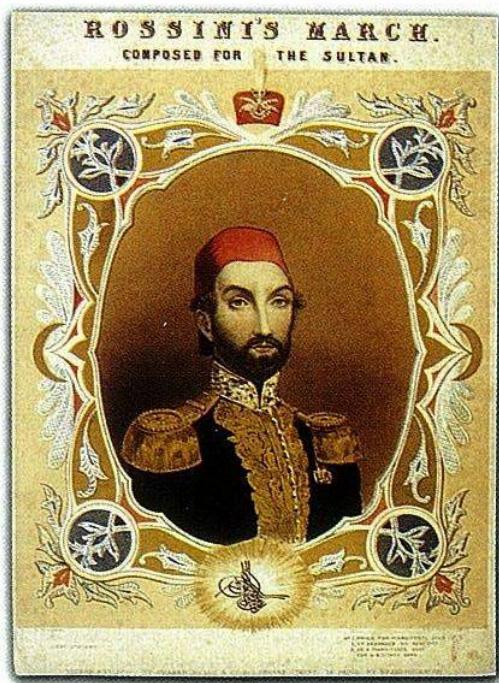
larının yeni Avrupai stildeki bandolarını yetiştirecek olan Muzika-yı Humayun'u kurmuştur. Gerçi III. Selim İslahatları zamanında Nizam-ı Cedid ile beraber bir boru takımı kurulmuş, ancak gerçek anlamda bandonun olması II. Mahmud devrinde olmuştur. 1828 senesinde de saraya bağlı olan bu askeri müzik okulunun başına ünlü İtalyan opera bestecisi Gaetano Donizetti'nin kardeşi Giuseppe Donizetti'nin getirilmesi ile reform hareketi daha da kuvvet kazanmıştır. Tarihimize Donizetti Paşa olarak bilinen ve bir zamanlar Napoleon'un ordusunda dahi görev yapmış olan bu bando müzisyeninin kısa zamanda verimli bir çalışma sergilediğini zamanın Batılı seyyahlarının anılarından da anlamaktayız. Nitelik o yıllarda İstanbul'da bulunan İngiliz deniz subayı Sir Adolphus Slade Boğaziçi sahillerinde bandoyu duyduktan sonra anılarına şu satırları yazmıştır:

"Tatlilarımız sırasında bizi neşelendiren Yunanlı kayıkçılarn şarkıları, yerini bir askeri bando sesine bıraktı. Bu benim için Boğaziçi sahillerinde beklenmedik bir sürpriz oldu. Rossini'nin müziğini Hocaları Signor Donizetti'nin başarısını gösterecek bir şekilde çalışıyorlardı. Ayağa kalktık ve bandonun çalmakta olduğu saray rıhtımına indik. Çalanların gençliği beni şaşırttı; [...] bunların Enderun'dan oldukları ve Padişah'ı eğlendirmekle görevlendirildiklerini duymak beni daha da şaşırttı. Donizetti'nin bana söylediğine göre, öğrenmekteki başarıları İtalya için bile dikkatleri çekecek derecede imiş ve bu da Türkler'in ne derece tabii olarak müziğe kabiliyeti olduklarının bir göstergesidir" Sir Adolphus Slade, *Records of Travels in Turkey, Greece etc, and of a cruise in the Black Sea with Capitan Pasha in the years 1829, 1830 and 1831*, Saunders and Otley, 1833 s. 135).

Buna benzer başka bir anekdot da çocuk hikayeleri ile tanınmış ünlü yazar Hans Christian Andersen'in 1840'lı yıllarda İstanbul'u ziyareti sırasında gözlemleridir:

"Değişik noktalara yerleştirilen çeşitli bandolar belirli aralıklarla çalmaktaydılar. Genel olarak Rossini'nin *Wilhelm Tell*'inden çeşitli parçalar çalınmaktrayı, ancak bir anda bunlar kesildi ve genç Sultan'ın en sevdigi marş duyulmaya başladı. Bu marş buradaki bandoların başında bulunan Donizetti'nin kardeşi tarafından özellikle bestelenmiş" (H. W. Duleken, *The Complete Illustrated Stories of Hans Christian Andersen*, 'Mahomet's Birthday - A scene in Constantinople', Chancellor Press, 1889, s. 835).

Donizetti'nin görevleri arasında bandoyu yetiştirmenin yanı sıra saray mensuplarına da müzik dersleri vermek bulmaktadır. Kendisi ayrıca hizmetinde bulunduğu iki padişah, Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid, için marşlar da bestelemiştir. Bunlardan *Mecidiye Marşı* olarak bilinenini Franz Liszt 1847

Rossini'nin besteleyip Sultan Abdülmecid'e ithaf ettiği *Askeri Marş*'ın İngiltere'de Cramer, Beale & Co. yayinevi tarafından basılan notasının kapağı, 1853 (Emre Aracı Arşivi)

Cover of Rossini's *Marcia Militare*, composed for Sultan Abdulmecid, published in England by Cramer, Beale & Co. London (Emre Aracı Archive)

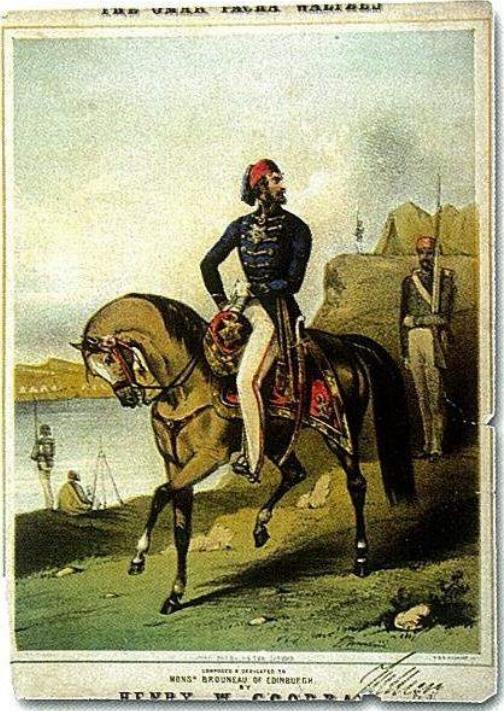
senesinde İstanbul'a yapmış olduğu ziyaret esnasında duymuş ve bu marşın temaları üzerine *Grand Marche Paraphrase* adını verdiği solo piyano parçasını yazmıştır. Esasında Liszt'in İstanbul'a konser için gelişti bile Osmanlı saray mensupları ve bürokratları açısından Batı müziğine bu dönemde verilen önemın açık bir göstergesidir. Liszt'in bu sırалarda Kontes Marie d'Agoult'ya yazmış olduğu 17 Temmuz 1847 tarihli mektup ise bu anlamda çok önemlidir:

"Majesteleri [Abdülmecid] son derece nazik davrandı ve bana hem para, hem de sedef kaplı bir kutu hediye ettiğten sonra elmaslarla bezeli Nişan İftihar madalyasını taktı [Sultan tarafından verilen berat Weimar'daki Liszt müzesinde bulunmaktadır]. Majestelerinin benim ünüm hakkındaki bilgisinin beni son derece şaşırttığını belirtmem gereklidir" (Adrian Williams, *The Portrait of Liszt*, Oxford 1990, s. 236).

Bu ziyaret Mustafa Reşit Paşa'nın ve Lamartine'in ortak girişimleri ile gerçekleşmiş, Liszt İstanbul'da bir aydan fazla kalmış, sarayın dışında Rus elçiliği ve Franchini köşkünde de konserler vermiştir. Ancak bu ziyaret sırasında komik bir de olay cereyan eder; Listmann adında bir başka piyanist bu sırалarda isminin son hecesini düşürerek İstanbul'da konserler vermektedir. Kendisini Liszt olarak takdim etmiş, hatta bu sayede padişahın ödül bile almıştır. Liszt'in konserleri için Donizetti aracılığıyla Paris'ten Erard marka bir piyano sipariş edilmiş ve alet konserler bitiminde daha Liszt İstanbul'dan ayrılmadan Monsieur Baltacı adında birisine, nişanlısına hediye edilmek üzere, 16,000 kuruşa satılmıştı. Bu satışın haberi bizat Liszt tarafından Erard'lara "bu güzel aletin romantik kaderi" tasviri yapılarak bildirilmiştir ve aynı mektupta aletin klasik vasıfları göz önüne alınırsa bunu da hakettiği belirttilmiştir. Avrupa'dan Osmanlı Sultanları için eserler besteleyen meşhur besteciler arasında Gaetano Donizetti ve Rossini'nin de bulunduğu belirtmek gereklidir. Rossini'nin Abdülmecid için bestelemiş olduğu marş belki de bunlar arasında en meşhuru, ancak buna rağmen az bilinenlerindendir. 1852 senesinde Abdülmecid'e ithafen *Marcia Militare* başlığı altında yayımlanan parça karşılık olarak Osmanlı Sultani bestecisi ertesi yıl Nişan İftihar madalyası ile ödüllendirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda gelişerek artan Batı müziği meraklı dönemin Avrupa müzik dergilerine de haber olmuştur. Nitelik Londra'daki *The Musical Gazette* dergisine İstanbul'dan yollanmış olan bir mektupta verilen bilgi son derece ilginçtir:

"Burada Avrupa müziğine karşı olan ilgi son zamanlarda büyük artış kaydetti. Sultan'ın haremde sadece hanımlardan oluşmakta olan mükemmel bir orkestra bulunmaktadır. Bu hanımlardan bir tanesi özellikle kemandan çok başarılı bir icracıdır; hatta stili aşırı derecede Teresa

“Ömer Paşa Tuna kıyılarında”, Henry W. Goodban’ın *Ömer Paşa Valsleri*’nin Londra’da 1853 senesinde basılan notasının kapağı (Emre Aracı Arşivi)

“Omer Pasha on the Danube”; cover of Henry W. Goodban’s *Omer Pasha Waltzes*, London, 1853
(Emre Aracı Archive)

Milanollo’yu andırmaktadır. Piyano bulunmayan haremlerin sayısı artık pek az olup, Türk hanımları ise mükemmel icracılardır. Sultan [Abdülmecid] Tophane’de bir tiyatro binası inşa ettirmek arzusunda olduğunu ifade etmiştir” (*The Musical Gazette*, 30 Ağustos 1856, s. 379).

Dergide bahsi geçen bu tiyatro binası gerçekten de inşa edilmiştir; Dolmabahçe Sarayı tiyatrosu olarak bilinen yapı 1858 senesinde açılmış, ancak açılışından altı sene sonra bir yangında içi tamamen harab olmuş, yirminci yüzyılın ilk yarısındaki imar çalışmaları sırasında da ortadan kaldırılmıştır.

İstanbul’daki tercih edilen Avrupa müziği çoğunlukla İtalyan operası şeklindeydi. Nitekim Donizetti gibi bir İtalyan’ın müzik işlerinden sorumlu yüksek bir konuma getirilmesinde bunun etkisi büyktür. Hatta Signor Dolci’ye 1846 senesinin Ocak ayında İstanbul’dan yazmış olduğu bir mektupta Donizetti öğrencilerine öğretmek için kendisinden bir dizi “Lise’de sahnelenen kısa operetlere ait” partisyonları istemiş ve şöyle demiştir: “Türk öğrencilerimin İtalyanca şarkı söyleyebildiklerini belki oğlum size anlatmıştır. Sultan bazı operetler görmek istiyordu” (Bülent Aksoy, *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Musiki*, İstanbul 1994, s. 214). Nitekim Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu açılmadan önce de İstanbul’daki opera temsilleri Naum kardeşlerin Pera’daki tiyatrolarında 1830’lu yıllarda beri verilmektedir; Rossini, Bellini, Verdi ve Donizetti’nin çoğu popüler operaları İstanbul’da oynanmıştır.

Biraz önce de bahsedildiği gibi Osmanlı İmparatorluğu’ndan Batı tarzı eserler yazan hanım besteciler de çıkmıştır. Buna örnek olarak kişiliği çok yakın bir geçmişte ortaya çıkan, ancak bestelediği маршları on dokuzuncu yüzyılda İngiliz gazetelerinde ve Fransa’da yayımlanmış olan Ekselansları Ömer Paşa’nın karısı verilebilir. Bu bestecinin varlığını ilk olarak 13 Ocak 1855 tarihli *The Illustrated London News* hafızlık gazetesinde yayımlanan bir marşının orijinal notasını bundan yaklaşık on sene önce Londra’da George Jeffery isimli meşhur bir sahafin tezgahında tesadüfen bulup, satın alarak öğrenmiştim. Ancak ne yazık ki gazetede bu hanımın kişiliği hakkında başka hiç bir haber bulunmamaktraydı. Dikkat edilecek olursa kendi adı dahi verilmemişti; ondan sadece Ömer Paşa’nın karısı olarak bahsedilmekteydi. Ömer Paşa bu dönemlerin meşhur başkumandanı idi. Esasen Macar ve Hırvat bir aileden gelmekte olan ve Osmanlı tebasına geçmeden önce de adı Mahalya Lattas olan Ömer Paşa İngiliz ve Fransızlarla beraber Ruslara karşı müttefik olduğumuz Kırım savaşı sırasında büyük kahramanlıklar göstermişti. Bu yüzden kendisi Avrupa’da da tanınmaktadır.

Bu konuda Cumhuriyet Dergi’de (8 Mart 1998, s. 4-5) ‘Ekselansın besteci eşi’ başlıklı makalemin yayımlanmasının ardından dikkatime getirilen Ivo Andric’in *Omer Pacha – Latas* isimli biyografik romanı ve araştırmalarım sırasında bazı Avrupa dergilerinde rastladığım ipuçları nihayet bu hanımın

Sultan Abdülaziz'in Dover limanına varışı. *The Illustrated London News*,
20 Temmuz 1867 (Emre Aracı Arşivi)

Arrival of Sultan Abdulaziz at the port of Dover. *The Illustrated London News*,
20 July 1867 (Emre Aracı Archive)

kişiliği ve ismi hakkında karısımıza bazı somut cevaplar çıkarttı. Burada bildirdiğine göre Ömer Paşa'nın bu bestekar hanımı Macar asıllı bir aileden gelmekte idi; ilk olarak Ömer Paşa'nın çocuklarına müzik dersi vermek için Türkiye'ye gelmiş ve burada kalarak Ömer Paşa ile evlenmiş, haremne girmiştir. Esas adı İda olan bu hanım daha sonradan Ömer Paşa gibi Türk adetlerini benimseyerek Saide adını almıştı. İyi bir aileden gelen İda, piyanoda son derece kabiliyetli bir icracı idi; hatta yine Andric'in bildirdiğine göre zamanın meşhur piyano öğretmeni olan ve bugün dahi piyano egzersizleri pek çok piyanist tarafından çalışılan, aynı zamanda Franz Liszt'e de ders vermiş olan Karl Czerny'nin de Viyana'da bir süre öğrencisi olmuştu. Onu bu marşları yazmaya iten de şüphesiz kocasının bir başkumandan olduğu.

İda hakkında bir diğer önemli kaynak da İngiliz *The Musical Gazette* dergisinde 5 Aralık 1857 tarihinde çıkan bir haber olmuştur. Burada hem hayatı, hem de müzik kariyeri açısından verilen ve bugüne kadar hakkında rastladığımız en geniş kapsamlı bilgi olma özelliğini taşıyan bu haber aynen şöyledir:

"Birkaç Fransız dergisi Ömer Paşa'nın boşanın Paris'e geldiğini haber vermektedirler; Patrie tarafından mesleğine ait şu bilgiler verilmiştir: Transilvanya'da doğdu ve 11 yaşındayken Bükreş'teki en iyi yatılı okullardan bir tanesine yollandı. Piyanoda aldığı birkaç ders şahane müzik kabiliyeti şeklinde kendisini gösterdi ve bu alette on beş yaşına ulaştığında son derece dikkate değer bir kabiliyet sergiledi. Bu zaman içerisinde Wallachia'da askeri kumandan olan Ömer Paşa bir akşam davetinde bu genç hanım ile tanıtı ve müziği de çok sevdığı için ona aşık oldu ve bunu takiben kendisi ile evlendi. Kendisi daha sonra Müslüman adetlerini kabul etmek mecburiyetinde kaldı; bu Hristiyan bir tür Hanım'a dönüştü ve evden peçesiz hiç çıkmadı, ancak doğu adetlerin tersine kocasına bütün savaş meydanlarında eşlik etti. Askerlerinin muhteşemliği karşısında özellikle çok etkilenmiş ve Türk ordularının savaş meydanlarında çaldıkları zafer marşları bestelemiştir. Bu evlilikten tek çocuk bir kazada ölünce Ömer Paşa yeni bir varis umidi ve belki de kendisini eski Türk partisine daha yakınlaştırmak için, Hafız Paşa'nın kızı ile evlenmeye karar verdi. Eşine 'haremde kal' dedi, ancak bu onur kırcı teklifi gururuna yediremedi ve boşanma arzusu kabul edildi. Şu anda kendisi Fransa'ya şerefli bir mülteci olarak sığınmıştır. Bu hanım sadece 23 yaşındadır".

İda'nın Avrupa'da başka marşları da yayımlanmıştır; Fransızca başlığı ile *Cinq Marches Militaires pour Piano*, yani *Piyano için Beş Askeri Marş* Paris'te basılmıştır. Bu set içerisinde üçüncü sırada bulunan ve *Chitaté* başlığını taşıyan mars 13 Ocak 1855 tarihli *The Illustrated London News* gazetesinde yayımlanan mars ile tonalite değişikliği dışında hemen hemen aynıdır (Mi bemol majör – La majör). Ancak burada dikkat çeken unsur bazı yerlerde melodik çizginin de değiştirilmiş olması ve yer yer ilave edilen artmış ikili aralıkları sayesinde bilhassa trio kısmında marşın daha bir oryantasyon havaya sokulmuş olmasıdır. *The*

Illustrated London News 27 Mayıs 1854 tarihli sayısında onun başka bir marşını yayımlamıştır. Ömer Paşa ile ilgili eserler sadece karısının kendisi için yazmış olduğu marşlardan ibaret değildir; dönemin diğer Avrupalı dans müziği bestecilerinin de kendi adını taşıyan eserler yazdıkları görülmektedir. Bunlar arasında Stephen Glover'ın *Omar Pasha's March*, Charles Wells'in, yine aynı adı taşıyan, *Omar Pasha's March*, (ki notası 1853 senesinde New York'ta basılmıştır), Henry William West'in *The Omar Pacha Polka'sı* ve Henry W Goodban'ın *Omer Pacha Waltzes* isimli vals albümü sayılabilir. Aynı zamanda bu eserlerin nota kapaklarında Ömer Paşa'yı ihtiiva eden renkli gravürlere de yer verilmektedir. Şu aşamada Ömer Paşa'nın besteci karısı hakkında bildiklerimiz bunlardan ibarettir. Maalesef bugüne kadar yapılan araştırmalarda kendisinin bir resmine dahi rastlamış değiliz. Her ne kadar dönemin hafif müzik tarzında eserler vermiş dahi olsa, değil Türkiye, Avrupa'da dahi hanım bestecilerin olmadığı bir zamanda faaliyet göstermiş olan İda gerçekten de alanında bir ilk olmamıştı. Marşları kocası savaş meydanlarında çarpışırken çalanın bir hanım besteci olarak ise belki de dünya çapında bir öncülüğe sahipti.

Donizetti Paşa'nın ölümünden sonra Muzika-yı Humayun'un başına bir başka İtalyan, Callisto Guatelli getirilmiştir. Bir süre İstanbul'daki Naum Tiyatrosu'nda operalar idare eden Guatelli, Türk temalarını da kullandığı pek çok marş ve solo piyano için eserler bestelemiştir, o dönemde sarayda bulunan geleneksel Türk müziği bestecilerinin eserlerini de armonize etmiştir. Nitekim *Inno Nazionale Ottomano* iki cilt halinde *Arie nazionali e Canti popolari Orientali* adını verdiği ve İstanbul'da bastırıldığı, Türk şarkı ve havalarından esinlenerek bestelemiş olduğu kısa piyano parçalarının birincisidir. Guatelli bu parçaların her birine Sultan Abdülmecid ve ailesinin üyelerinin adını vererek koleksiyonu bir tür müsiki-portre çalışmasına benzettmiştir. *Inno Nazionale Ottomano* aynı zamanda Sultan Abdülmecid'in adını taşımaktadır; İtalyan ve Türk temalarının karışımı parçaya yer yer neşeli, yer yer de otoriter bir hava katmaktadır. Refia Sultan'ın adını taşıyan albümün başıncı parçası, *Rafie Sultan'a*, ise daha geleneksel bir tema içermektedir; iki ses halinde yapılan aranjman solo keman ve solo viyolayı takip eden *tutti* şeklinde düzenlenmiştir.

Kendisine paşalık ünvanı verilen Guatelli, Sultan Abdülaziz için de marşlar bestelemiştir, ancak bunlar arasında en meşhur ve padişah tarafından da en sevileni Marş-ı Sultanı olarak da kabul edilen *Aziziye Marşı*'dır. Bu marşın temaları daha sonra İngiliz ve Fransız milli marşları ile beraber *Marche de L'Exposition Ottomane*, yani Osmanlı Sergi Marşı'nda kullanılmıştır. Sadrazam Mehmed Fuad Paşa'ya ithaf edilen bu marş, İstanbul'a gelen seyyah Charles MacFarlane'ın 1828 senesinde yapmış olduğu şu gözleme doğru çıkartmaktadır:

"Şehre varışından az bir süre sonra bir alay bandosunun Rossini'nin parçalarını çaldığını daha önce belirtmişim, ancak bunlar İstanbul için olağan seslerdir. Padişahın bandosu bazı parçaları gayet iyi bir

şekilde icra edebilmektedir. Türklerin arasında yanlış başıma durarak, İtalya'yı, pek çok hoş olayları ve dostları hatırlatan bu tanınmış parçaları işitmek gerçekten benim için çok şartsızı oldı; ancak bu olay, bir sabah Padişah'ın bandosunun eski bir İngiliz havasını çalmaya başladığında yaşadığım mutlu melankolik hisslere kiyasla hiç bir şeydi [...] kulağıma bir dostun sesi gibi geldi ve bana eski dostlarımı, çocukluğumu, İskoçya ve İngiltere tabiatının belli belirsiz bir yansımاسını hatırlattı" (Charles McFarlane, *Constantinople in 1828*, Cilt. II, s.170-171).

Sultan Abdülaziz her ne kadar Batı müziği ile ilgisi olmayan bir padişah olarak bilinse de İtalya'da F. Lucca yayinevi tarafından kendisinin bestelemiş olduğu piyano parçaları nota olarak basılmış ve satışa sunulmuştur. *Invitation à la Valse*, *La Harpe Caprice* ve *La Gondole Barcarolle* hep bu yayinevi tarafından Sultan'ın adı altında satışa sunulan parçalardır. Bu eserler onu büyük bir besteci konumuna getirmese de Batı müziğinin Osmanlı hanedan üyeleri üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir. Nitekim Sultan Abdülaziz Richard Wagner'in Bayreuth opera binası projesine pek çok Avrupalı prens ilgisiz kalırken bağısta bulunmuştur. Kendisi aynı zamanda 1867 yılında yapmış olduğu Avrupa seyahatinde Covent Garden da dahil olmak üzere Batı başkentlerinde opera izleme imkanına sahip olmuştur. Hatta 15 Temmuz 1867 tarihli The Times gazetesinin bildirdiğine göre Meyerbeer, Auber, Gounod ve Donizetti'nin çeşitli eserlerinin yanısıra, "Ekselansları Majeste Sultan'ın bestelediği" *La Gondole Barcarolle* Dan Godfrey idaresindeki *Grenadier Bandosu* tarafından Abdülaziz şerefine Galler Prensi'nin Marlborough House'ta 13 Temmuz gecesi verdiği yemekte seslendirilmiştir.

Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati Osmanlı tarihinde eşsizdir; ilk ve son defa bir Osmanlı padişahı Avrupa'ya ordularının öntünde değil de o geniş ailenin bir üyesi olarak iyi niyet ilişkilerini geliştirmek amacıyla gitmiş ve burada kendisi için düzenlenen muazzam balo ve törenlerle ihtişamlı bir şekilde ağırlanmıştır. İngiltere'ye 12 Temmuz 1867 tarihinde III. Napolyon'un yati ile varan Osmanlı Sultanı Galler Prensi tarafından Dover'da karşılanmış, trenle Charing Cross istasyonuna gelmiş ve muazzam bir atlı kortej eşliğinde ziyareti esnasında ikamet edecek Buckingham Sarayı'na getirilmiştir. Sultan'a bu yolculukunda istikbalin sultanları Murad ve Abdülhamid Efendi'ler de eşlik etmişlerdi. Bu ziyaret vesilesiyle Kraliçe Viktorya hem Abdülaziz şerefine Windsor kaleinde bir öğle yemeği vermiş, hem de Londra'nın Crystal Palace'ında bir konser verilmesini buyurmuştur. Otuz bin kişinin katıldığı konserin ilanları hafızalar önce gazetelerde çıkmaya başlamıştı ve aynen şöyle denilmektedi:

"KRALİYET EMRİ İLE - Majesteleri Sultan'ın şerefine - Eşsiz bir müzik festivali ve havai fişek gösterisi gelecek Salı, 16 Temmuz 1867 günü verilecektir. Bu nadir olay olağanüstü bir müzik festivali ve havai fişek gösterisini kapsayan, binanın da aydınlatılacağı eşsiz bir bayram olacaktır.

Muazzam bir opera festivali şeklinde gerçekleşecek olan geceye Her Majesty's Theatre'in sanatçıları, Crystal Palace Orkestrası, askeri bandolar ve bütün Londra'nın koro cemiyetlerinden seçilen koristler katılacaktır. Gecede Arditin bestelediği ve Zaffiraki Efendi'nin sözlerini yazdığı bir Türk kasidesi Türkçe dilinde söylenecektir" (*The Illustrated London News*, 13 Temmuz 1867).

Bu Türkçe sözlü eser gerçekten de 16 Temmuz 1867 gecesi Abdülaziz'in huzurunda 1600 kişilik bir İngiliz korosu tarafından seslendirilmiştir. Bugün Türkçeye çevirdiğimizde kasideden alınan bir mısra şöyledir: "Mükemmel güneş gibi uykudan doğdu yüce ışık, evreni titreten tanrıının gölgesi, [Neden neşeli şahreler isteklice gülümüyor?] Sultan Abdülaziz Han teşrif ediyor, bunun içindir sebebi. Dinle güçlü hükümdar, Londra sana hoşgeldin der!". Türk delegasyonun heyecanı bu seyahate katılan İstanbul şehremini Ömer Faiz Efendi'nin anılarından apaçık ortadadır.

"İki bin şantöz, Zat-ı Şahane'nin nam-i hümayunlarında tertip edilmiş manzumeyi bir ağızdan söyleyordu. Bu ahenk harikulade bir coşkunlukla saatlerce devam etti. Bu nezaket tezahürü belki dünyada görülmemiş bir şedydi" (Cemal Kutay, *Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, Boğaziçi Yayınları, 1991, s. 52).

Dönemin İngiliz basını da aynı coşku içerisindeydi:

"Kraliyet emri ile Sultan'ın şerefine düzenlenen eğlence seçkin misafirimiz için son derece övgü doluydu; çünkü sadece iyi sanatçılar angaja edilerek iyi müzik çalmakla kalınmadı 'Sultan için bestelenen kaside' Türkçe dilinde söylendi; daha doğrusu koristlerin çıkarabildikleri en yakın telaffuzla, çünkü eseri ancak İngiliz alfabesi yardımı ile okuyabildiler. Acaba Sultan'ın kulaklarına ulaşan kelimeler kendisine gerçekten Türk dili olarak mı geldi, bunu bileyemiyoruz; ancak müziğin evrensel dilinden yola çıkarsak, şüphesiz hiç olmazsa iştığı notalar kalbine ulaşmış ve bu ülkenin kendisine gösterdiği misafirperverliğin hiç de sıradan olmadığını anlamıştır" (*The Musical Times*, Ağustos, 1867).

Eserin siparişinin Ardit'iye verilmiş olmasının sebeplerinden bir tanesi kendisinin on sene önce bir sezon İstanbul'da Naum Tiyatrosu'nda çalışmış olması ve Sultan Abdülmecid'in huzurunda konserler vermiş olması olabilir. Nitekim Ardit o zaman da Abdülmecid için Türkçe sözlü bir kaside yazmıştır. Yıldız Sarayı arşivinde bulunan orijinal el yazması ile Londra'da sipariş edilen kasideyi yanına koyduğumuzda da ortaya ilginç bir gerçek çıkmaktadır. İki eser de tipatıp aynıdır; sadece sözler değiştir-

ilmiş, ancak Ardit iki Sultan tarafından ayrı ayrı ödüllendirilmiştir.

İngiltere ile olan bu dönemki yakınlık Charles d'Albert isimli bir Fransız dans müziği bestecisinin yazmış olduğu ve bugün Ingiltere'de hala çocuk şarkısı olarak da bilinen ve zamanının en popüler polkalarından bir tanesi olan *The Sultan's Polka*, yani *Sultan'ın Polka* başlıklı eserden de anlaşılmaktadır. King's Theatre ve Covent Garden'da bale öğretmenliği yapan Charles d'Albert aynı zamanda Liszt'in yetiştirdiği meşhur piyanist Eugen d'Albert'in (1864-1932) de babasıdır.

Osmalı padişahları arasında en çok Batı tarzı eser vermiş olanı Sultan V. Murad'dır. Yayımlanmamış olan el yazması eserleri bugün yüzlerce sayfayı bulmaktadır. Bunlar polka, vals, quadrille tarzı dönemin popüler dans müziği şeklinde yazılmış parçalarıdır. Bu eserlerden bazılarının Fransızca olarak Padişah'ın kendi el yazısı ile diğer hanedan mensuplarına ithaf edildiği görülmektedir. Eserlerdeki form, armoni ve kontrpuan anlayışı, her ne kadar temel dans müziği kalıplarına dayansa da Murad'ın müzik bestelemeye konusunda yetkin bir kaleme sahip olduğunu göstermektedir. Bu eserlerden bazılarının Fransızca olarak Padişah'ın kendi el yazısı ile diğer hanedan mensuplarına ithaf edildiği görülmektedir. Prière, yani dua ise saraya Türk musikisi bestecisi olan Rifat Bey tarafından Sultan Murad'ın tahta çıkışının hatirasına 1876 senesinde bestelenmiş ve Guatelli Paşa'nın armonize ettiği notası Hacı Emin Efendi tarafından İstanbul'da basılmıştır. Notanın bir kopyası bugün İngiliz Milli Kütüphanesi olan British Library'de bulunmaktadır.

Kompakt diskin son eseri olan *Türk Büyükelçisi'nın Merasim Marşı* 23 Nisan 1998 tarihinde Londra'daki TC Büyükelçilik rezidansında gerçekleşen ve bu albümdeki eserlerden bazı şeçmelerin seslendirildiği özel bir konser vesilesi ile bestelenmiş ve ilk defa o gece eserin ithaf edildiği Büyükelçi Özdem Sanberk ve Bayan Sanberk'in huzurlarında seslendirilmiştir.

Osmalı döneminde her ne kadar Batı müziği etkileri görülse de on dokuzuncu yüzyılda Rusya veya çeşitli Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bir millî müzik akımı ortaya çıkmamıştır. Ayrıca bu müzik hep saray ve çevresi ile sınırlı kalmıştır. Bu alandaki ciddi çalışmalar açısından Atatürk reformlarını ve Cumhuriyet dönemini beklemek gereklidir. Ancak o dönemdeki adı ile Riyaset-i Cumhur Filarmonik Orkestrası gibi, saltanat orkestrası Ankara'ya getirilerek oluşturulan bazı kurumların, doğal olarak Osmanlı mirası olduğunu da kabul etmek gereklidir. Hatta bu orkestra 1918 senesinde Almanya'ya giderek Berlin ve Dresden'de konserler dahi vermiştir. Göründüğü gibi müzik tarihimize daha aydınlığa kavuşması gereken pek çok unsur bulunmaktadır; daha bilinmeyen pek çok konunun aciliyetle ele alınarak zaman geçmeden değerlendirilmesi biz müzikologların başta gelen görevi olmalıdır.

Makale © Dr. EMRE ARACI, 2000

EUROPEAN MUSIC AT THE OTTOMAN COURT

Dr. Emre Araci

Although it is impossible to put an exact date as to when Turks and Europeans met for the first time musically, it would not be wrong to assume that the earliest contacts were in the battlefields during the crusades. The martial music of the Ottoman janissaries, the Sultan's elite corps, was to have a significant impact on European composers of the 18th and 19th centuries. Their bands, popularly known as Mehter in Turkish, employed mainly percussion instruments such as cymbals, bass drums, kettledrums and bells which were later modified and incorporated into symphony orchestras in Europe - so much so that even today the percussion departments of orchestras are occasionally referred to as the 'Turkish section'. Haydn, Mozart and Beethoven were all greatly influenced by the sound and hallmarks of this percussive music rich in oriental modes, leaving a rich catalogue of examples - famous works like the *Military Symphony*, the *Rondo a la Turca* and *Die Entführung aus dem Serail*, the *Ruins of Athens* (with its Turkish March), and the *Ninth Symphony*. In fact Berlioz described this tradition as "The colourisation of rhythm" (Henry George Farmer, *Military Music*, London, 1950, p. 37).

Despite the fact that there is, to an extent, an awareness among European audiences of the Turkish influence on European music, the same cannot be said for the European influence on Turkish music - which started to take root only in the 19th century, and then only in court circles. This totally neglected field is too significant to be ignored. European music was heard by the Ottoman sultans long before the nineteenth century, of course. In fact one of the earliest recorded evidences of this comes from the sixteenth century when, during the reign of Süleyman the Magnificent (1520-66), a group of musicians was sent to the Sultan by François I as a goodwill gesture, after the Ottoman ruler supported the French King against the Habsburgs. The Sultan received the musicians at his court and heard them perform, but later ordered them to leave the country, fearing that the kind of intoxicating music they were performing might in the future have a weakening effect on the discipline of his armies. A similar account is given later by George Sandys writing in 1610: 'On a time, the Grand Signior was persuaded to heare some chiose Italian Musicke: but the foolish Musicians (whose wit lay only in the ends of their fingers) spent so much time in unreasonable tuning, that he commanded them to avoid, belike esteeming the rest to be answerable' (Samuel Purchas, *Hakkytus Posthumus or Purchas His Pilgrims, contayning a history of the world in sea voyages and lande travells by Englishmen and others*, Glasgow, 1905, Vol. VIII, Ch. 8).

In the sixteenth and seventeenth centuries the Ottomans continued their musical contacts with the West in the form also of gifts received from their European counterparts trying to secure trading privileges in the East. One particular item sent to Sultan Mehmed III in 1599 by Queen Elizabeth I of England, was an organ built specially by the English organ builder Thomas Dallam, who installed the instrument at Topkapi Palace in the presence of the Ottoman ruler. Amongst Elizabeth's State Papers, a letter dated 31 January 1599 describes the instrument as a 'great and curious present going to the great Turk which no doubt wilbe talked of, and be very scandalous among other nations, specially the Germanes' (Stanley Mayes, *An Organ for the Sultan*, London, 1956, p. 19).

Through their ambassadors in the eighteenth century the Ottomans were kept further informed about the musical life of Europe. It seems that the Ottoman ambassadors not only made observations about the

musical life around them, but sometimes were also the source of inspiration for musical compositions, as can clearly be seen in the case of Yusuf Agah Efendi, the first permanent ambassador of the porte to the court of St. James's in 1794. In the holdings of the British Library there is a piece for the 'harpsichord or the pianoforte' entitled *The Turkish Ambassador's Grand March* by one W.P.R. Cope, no doubt composed to mark the appointment of the new ambassador. Coincidentally or otherwise, Haydn's only 'Turkish' Symphony, the Military, was also first heard in 1794, at the Hanover Square Rooms, 31 March.

These early contacts were important, but they remained at a superficial level. It was not until 1826 that European music began to be taken seriously at the Ottoman court, when that same year the janissary corps was abolished along with their colourful bands to be replaced by a European-style army. In 1828, on the orders of Sultan Mahmud II, Giuseppe Donizetti, the brother of Gaetano Donizetti, the famous opera composer, was invited to become Director of Muzika-yi Humayun, the Imperial Military Music School, established after European models to train the new bandsmen. It appears from the accounts of foreign travellers to Turkey at this time that Donizetti achieved good results in a very short time. The British naval officer Sir Adolphus Slade:

"The strains of a military band, and, unexpected treat to me on the banks of the Bosphorus, we heard Rossini's music, executed in a manner very creditable to Professor Signor Donizetti. We rose and went down to the palace quay, on which the band was playing. I was surprised at the youth of the performers [...] and still more surprised on finding that they were the royal pages, thus instructed for the Sultan's amusement. Their aptitude in learning, which Donizetti informed me would have been remarkable even in Italy, showed that the Turks are naturally musical" (Sir Adolphus Slade, *Records of Travels in Turkey, Greece etc, and of a cruise in the Black Sea with Capitan Pasha in the years 1829, 1830 and 1831*, p. 135).

A similar entry can also be found amongst the recollections of Hans Christian Andersen, who visited Istanbul in the 1840's:

"Bands of music had been posted at different points, and relieved each other at intervals. In general, pieces from Rossini's *William Tell* were played, but suddenly they were broken off, and the strains of the young Sultan's favourite march were heard. This march had been composed by the brother of Donizetti, who has been appointed band-master here' (Trans. H. W. Duleken, *The Complete Illustrated Stories of Hans Christian Andersen*, 'Mahomet's Birthday – A scene in Constantinople', Chancellor Press, 1889, p. 835).

Apart from composing popular marches dedicated to his royal patrons, Donizetti also taught the members of the Sultan's family and was instrumental in organizing the visits of important musicians to Turkey, such as that of Liszt in 1847. During his well-advertised stay Liszt heard Donizetti's *Mecidiye March* and composed and played a solo piano piece based on its themes which he called *Grand paraphrase ... pour Sa Majesté le sultan Abdul Medjid-Khan* (published by Schlesinger of Berlin the following year). The fact that a celebrated virtuoso like Franz Liszt was invited to Constantinople to give a series of concerts at court is an important indicator of the growing popularity of European music in the Ottoman household.

In the course of his visit, masterminded by Mustafa Reşit Pasha (the Sultan's Grand Vizier and a moving force behind the Ottoman drive towards Europeanisation) and Lamartine, Liszt stayed in Istanbul for more than a month, playing at the Russian Embassy and Franchini House in addition to private appearances at the palace (the sultant conversing with him in fluent French). For his concerts a 'magnificent' Erard was shipped from Paris, an instrument later sold to a Monsieur Baltaci for 16,000 piastres - who bought it as a gift for his fiancée. Liszt himself informed Erard about the sale, commenting that it was a 'romantic fate' for a 'beautiful instrument'. An amusing incident of the visit was the discovery of a fellow pianist by the name of Listmann, who, having dropped the last syllable of his name, had been giving concerts imposting the famous Klaviertiger. He had even received an award from the Sultan intended for his illustrious contemporary Gaetano Donizetti and Rossini were among the famous composers to write ceremonial marches for the Ottoman sultans. Surprisingly, however, Rossini's *Marcia militare* dedicated to Abdülmecid, though an important example, is not as well known as it might be.

Numerous references to European musical life in Turkey are found in foreign music periodicals of the nineteenth century. A letter sent from Constantinople to *The Musical Gazette* in 1856 reports:

"The European taste for music has, of late, made immense progress here. The Sultan has at present for his harem an excellent orchestra composed of women alone. One in particular, is remarkable for her performance on the violin; her style of execution resembling exceedingly that of Teresa Milanollo [1827-1904]. Very few harems are now without a pianoforte, and many of the Turkish ladies are excellent performers. The Sultan has signified his intention of building a theatre at Tophane".

Not all the composers of the Ottoman Empire were men. There were also women writing in the European style. Her Excellency the Wife of Omer Pasha for example, one whose works were published in British newspapers and in France, yet whose identity, the fact that she existed at all, has remained a mystery until very recently. I happened across this lady by sheer chance when, about ten years ago, I found a march composed by her published in *The Illustrated London News* dated 13 January 1855, a copy of which I acquired from the Farringdon stall of the late George Jeffery, the well-known London second-hand book-dealer. Unfortunately this original source gave no biographical information. Nor did her name appear, she being introduced simply as Her Excellency the Wife of Omer Pasha, in keeping with the normal etiquette of the times. Omer Pasha was the then redoubtable commander-in-chief of the Ottoman armies, born of a Hungarian-Croatian family with the name Mahalya Lattas. A leading figure during the Crimean War (1853-56), when Britain and France allied with Turkey against the Russians, he received considerable coverage in the European press of the period.

As a result of an article of mine on this topic ('Ekselansın besteci eşi', *Cumhuriyet Dergi*, 8 March 1998, 4-5), a biographical novel by Ivo Andric, entitled *Omer Pacha-Lattas* (Paris, Belfond, 1992), was brought to my attention. According to Andric this forgotten lady was from a Hungarian family. She came to Istanbul to give piano lessons to the children of Omer Pasha, later marrying him and staying in his Harem. Her name was Ida, later changed to Saide when she adapted herself to Turkish customs. Andric adds that she was once a student of Carl Czerny in Vienna, the celebrated piano teacher and pupil of Beethoven who had taught Liszt. Her husband's military career, it appears, was the reason for her military marches.

Other important evidence about Ida's life comes from an article published in the *London Musical Gazette* for 5 December 1857, reproduced here in full:

"Several French journals having announced the presence in Paris of the divorced wife of Omer Pacha, the following details of her career are given by the *Patrie*: - 'She was born at Reps, in Transylvania, and was sent at the age of eleven to one of the best boarding schools in Bucharest. Some lessons on the piano developed wonderful musical powers, and at the age of fifteen she possessed a remarkable talent on that instrument. It was at that period that Omer Pacha, who was then the military commandant of Wallachia, met the young lady at a soirée, and being very fond of music, fell in love with her, and subsequently married her. She was then compelled to submit to Mussulman habits; the Christian became quite a Khanoum (Turkish woman), never left the house except veiled and attended, but, contrary to Oriental habits, accompanied her husband in his warlike expeditions. She was greatly delighted with the glory of his arms, and composed triumphal marches, which were played by the Turkish regiments when in battle. The only child born from this marriage having died from an accident, Omer Pacha hoped by a new union to have an heir, and perhaps also to attach himself to the old Turkish party, and he therefore demanded in marriage the daughter of Hafiz Pacha, its chief. 'Remain in the harem', he said to his wife, but she was too proud to accept a condition so unworthy of her, and demanded a divorce, which was granted, and she has come to seek an honourable asylum in France. This lady is only about 23 years of age'.

Various military contributions by Ida appeared in Europe around this time, including the *Cinq Marches Militaires pour Piano* printed in Paris in 1854, and a march published in *The Illustrated London News* of 27 May 1854. *Tchitaté*, No. 3 of the *Cinq Marches Militaires*, is a variant of *The Illustrated London News* March of 13 January 1855 - in a different key (E flat major against A), and of a more oriental idiom with the addition of melodic augmented seconds, particularly in the Trio section.

After Donizetti Pasha, during the reign of Sultan Abdülaziz, another Italian, Callisto Guatelli, became the Sultan's Master of Music. Likewise given the title of Pasha, he was originally the conductor of an Italian opera group at the Naum Theatre in Istanbul. As well as composing many popular marches Guatelli harmonised traditional examples of Turkish monophonic music. Some examples can be found in a two-volume set of short piano pieces entitled collectively *Arie nazionali e Canti popolari Orientali* (National Airs and Popular Oriental Songs) published in Constantinople circa. 1850. With certain numbers named after members of the Ottoman royal family, this collection amounts to almost an anthology of miniature portraits. *Inno Nazionali Ottomano* is the first item of Vol. I, a hymn in tribute to the reigning Sultan, Abdülmecid. It contains a mixture of Italian and Turkish characteristics, compared to Rafiye Sultana No. 5, named after one of Abdülmecid's daughters (Refia, born 8 January 1842) which is entirely in a Turkish idiom - treated here as a short two-part invention for solo violin and viola, repeated by the ensemble.

Aziziye March became *Mars-ı Sultani*, the Imperial March of Sultan Abdülaziz. Its themes were later incorporated into the *Marche de l'Exposition Ottomane* along with national airs from Britain and France, the two most important allies of the Ottoman Empire at the time. The march was dedicated to Sadri Azam, Grand Vizier Mehmed Fuad Pasha. From the memoirs of Charles McFarlane in his book

Constantinople in 1828, it appears that it was not uncommon to find the sultans' bands playing national airs from foreign lands:

"It was agreeably striking to stand alone in the midst of these Turks, and to listen to well-known strains, that recalled Italy, and many pleasant scenes and dear friends; but this was nothing to the delightfully melancholy sensations I experienced one morning, when the band of the guards struck up an old English air I had not heard for many years..." (Charles McFarlane, *Constantinople in 1828*, London, 1829, Vol. II, pp.170-171).

Despite the general conception that Sultan Abdülaziz had no taste for European music, some piano works by him with titles like *Invitation à la Valse*, *La Harpe Caprice* and *La Gondole Barcarolle* were published by the Italian publishing house of F. Lucca in Milan. Although these pieces are not adequate to establish him as a composer of great music, they nevertheless show the growing importance of the fashionable European music of the time for the Ottoman household. Abdülaziz, who donated handsomely to Richard Wagner's Bayreuth funds, also attended a number of opera performances during his European trip in 1867, including a performance of Auber's *Masaniello* at Covent Garden. In fact according to The Times report of 15 July 1867 amongst other works by composers such as Meyerbeer, Auber, Gounod and Donizetti, *La Gondole Barcarolle* "composed by His Imperial Majesty the Sultan" was performed by the band of the Grenadier Guards, under the baton of Dan Godfrey, at a dinner given by the Prince of Wales at the Marlborough House in his honour on 13 July 1867.

The European trip of Sultan Abdülaziz was a unique occasion: first and last in Ottoman history, a sultan travelling to the West not in front of his armies, but as a goodwill gesture to improve relations. He was met with grand balls and ceremonies fit for any European monarch. Arriving in Britain on 12 July 1867 on board the royal yacht of Napoleon III, Sultan Abdülaziz was met by the Prince of Wales at Dover and then brought to Charing Cross by train and later taken to Buckingham Palace where the Ottoman party lodged. The Sultan was accompanied by the future sultans, heirs apparent, Murad and Abdülhamid Efendi. In honour of the Sultan's visit Queen Victoria gave a state banquet at Windsor Castle and held a special royal concert at Crystal Palace. The concert was advertised in the press weeks before the arrival of the Sultan, and was attended by thirty thousand people:

"BY ROYAL COMMAND – In honour of His Imperial Majesty the Sultan – an extraordinary musical festival and great pyrotechnic display will be given on Tuesday next, July 16, 1867. This exceptionally great and in many respects unique, Fête will comprise a Grand Operatic Festival Concert of rare excellence, supported by the entire company of Her Majesty's Theatre (which will be closed on that day), the Band of the Crystal Palace Company, Military Bands and a Festival Chorus selected from all the Choral Societies and Choirs, forming a musical display such as can only be brought together on the Crystal Palace Handel Orchestra. A Turkish ode, specially written for this fete by Zafiraki Effendi, music composed expressly for this occasion by Signor Arditi will be sung in the original language" (*The Illustrated London News*, 13 July 1867).

This Turkish Ode was indeed sung on the evening of 16 July, in the presence of the Sultan, by a British chorus 1600 strong. *The Times* the following day gave the translation of the whole text of the ode.

Here is a stanza:

"Borne to earth on wings of genii, say what joys now descend? Why do crowds of eager faces, bright with smiles, their news attend? [...] Sooltan Abdool Aziz comes hail the cause of our delight! Hail Sooltan! Thou mighty ruler, London bids thee welcome here!". The excitement of the Turkish delegation is quite clear from the accounts of Ömer Faiz Efendi who was present at the time: "Two thousand singers sang the ode dedicated to His Majesty the Sultan. This wonderful sight which lasted for hours was an act of kindness nowhere to be seen in the entire world" (Cemal Kutay, *Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1991, p. 52).

There was a reason for the commission of the ode to go to Luigi Arditi, who for a season ten years earlier had worked in Constantinople at the Naum Theatre, and who had conducted concerts before Sultan Abdulmejid, the predecessor of Sultan Abdülaziz. Arditi had also dedicated a Turkish ode to Abdulmejid, the original manuscript of which is now in Istanbul University Library. When I had a chance to compare the two settings my surprise was to see that they were identical, except for the texts. Yet Arditi received awards from both sultans, who probably knew nothing of the duplicity.

The close relationship between the British and Ottoman Empires can be seen in the number of popular dances with titles of Turkish connotation. One such was *The Sultan's Polka*, very popular at the time, composed by the famous French dancing-master, Charles d'Albert, who lived in Britain. Father of the celebrated pianist and Liszt disciple, Eugen d'Albert (1864-1932), Charles was also ballet-master at the King's Theatre and Covent Garden.

Murad V was probably the most accomplished composer of European music among the Ottoman sultans. His unpublished works - written principally for the piano in the popular dance forms of the nineteenth century, the polkas, polka-mazurka, waltz and quadrille - run to hundreds of pages. After his brief three-month sultanate in 1876, Murad was imprisoned in the Palace of Çırağan, where for the rest of his life, until his death in 1904, he continued to compose. Some of these pieces were dedicated to his friends and family members. The reason given for his dethronement at the time was madness.

Prière was composed by Rifat Bey, a court musician who was in charge of the traditional Turkish music department of the palace school. Originally a monophonic composition and later harmonized by Guatelli Pasha it was written to mark the accession of Sultan Murad V to the Ottoman throne. It was published in Istanbul in 1876 by Haci Emin Efendi, an original copy of which is at the British Library.

The final item of this CD, The Turkish Ambassador's Grand March, was specially composed for a private concert given on 23 April 1998 at the Turkish Ambassador's residency in London, at which selected works from the present compilation were also performed for the first time. It is dedicated to His Excellency Ambassador Özdem Sanberk and Mrs Sanberk.

EMRE ARACI

1987 senesinden beri, gittiği İngiltere'de yaşamakta olan 1968 Ankara doğumlu Emre Aracı, müzik derslerine küçük yaşta İstanbul'da Rana Erksan'ın piyano öğrencisi olarak başladı. Ciddi olarak müziğe yönelmesi ise on sekiz yaşından sonra liseyi bitirmesi ile gerçekleşen Aracı bu dönemde kısa bir süre Gülseren Sadak ile piyano, Okan Demirş ile teori ve I. Ionescu-Galati ile orkestra şefliği çalıştı. Londra'da gördüğü üç senelik ön lisans eğitiminin ardından 1990 senesinde kabul edildiği Edinburgh Üniversitesi Müzik Fakültesi'nden 1994'te BMus (Hons.) derecesi ile mezun oldu. Lady Lucinda MacKay ve Inchcape Vakfı'ndan almış olduğu maddi destek sayesinde aynı kurumda doktora düzeyinde de araştırma yapan sanatçı, *Ahmed Adnan Saygun – Hayatı ve Eserleri* konulu bir tez yazdı. Üniversitede kurdüğü ve beş sene şefliğini yaptığı yaylı çalgılar orkestrası, Edinburgh University String Orchestra, ile İskoçya'nın çeşitli şehirlerinin yanı sıra Paris'te de konserler verdi. Bu konserlerde Türk bestecilerinin eserlerini ve kendi bestelerini de idare etme fırsatını buldu. Nigel Osborne'un kompozisyon öğrencisi olan Aracı'nın besteleri arasında *Elegy for Erkel* (1993), Tevfik Fikret'in İskoçya'ya eğitim için gittiği oğlu Haluk'a yazmış olduğu Haluk'un Vedası şiirü üzerine bariton ve orkestra için *Farewell to Haluk* (1994), Marche funèbre et triumphale (1995), *keman konertosu* (1997) ve *Türk Büyükelçi'sin Merasim Marşı* (1998) sayılabilir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı Müziği konusunda da geniş araştırmaları olan sanatçının aralarında Boston Halk Kütüphanesi, İskoç Ulusal Portre Galerisi, Cambridge ve New York Üniversiteleri gibi kurumların da bulunduğu çeşitli yerlerde verdiği konferansların yanı sıra The Musical Times, Cornucopia, Toplumsal Tarih, Orkestra ve Cumhuriyet Dergi'de de bu konuda makaleleri yayımlanmıştır. Halen Cambridge'de yaşayan Emre Aracı, Cambridge Üniversitesi'nde Newnham Koleji'ne bağlı The Skilliter Centre for Ottoman Studies araştırma merkezinde Türk Ekonomi Bankası'nın sponsorluğunda çalışmalarını sürdürmekte, bir yandan da 1998 yılında kurmuş olduğu The London Academy of Ottoman Court Music grubunun direktörlüğünü yapmaktadır.

Emre Aracı

EMRE ARACI

Emre Aracı was born in Ankara in 1968. He started his music training at a very young age, as a piano pupil of Rana Erksan in Istanbul, only devoting himself seriously, however, once turned eighteen, studying piano with Gülseren Sadak, music theory with Okan Demirş, and conducting with Ilarion Ionescu-Galati, before going on to read music at the University of Edinburgh, graduating in 1994. Also at Edinburgh, sponsored by Lady Lucinda MacKay and the Inchcape Foundation, he later completed a doctorate on the life and works of the seminal 20th century Turkish composer Ahmed Adnan Saygun. Emre Aracı has lectured on Turkish-European musical exchange at venues ranging from the Boston Public Library and New York University to the Scottish National Portrait Gallery and the University of Cambridge. He contributes regularly to Turkish newspapers and journals as well as English-language periodicals including *The Musical Times* and *Cornucopia*. He is currently Research Associate at the Skilliter Centre for Ottoman Studies, Newnham College, Cambridge, where his research on European music at the Ottoman court is sponsored by the Türk Ekonomi Bankası. As a composer, his works include *Elegy for Erkel* (1993), *Farewell to Haluk* (1994), *Marche funèbre et triomphale* (1995), a violin concerto (1997) premiered in London in November 1999, and *The Turkish Ambassador's Grand March* (1998). Based in the United Kingdom since 1987, he founded the University of Edinburgh String Orchestra in 1992, and is Director of the London Academy of Ottoman Court Music, which he established in 1998.

PURE DIGITAL STEREO DDD
Total Playing Time 59:16

Bütün eserlerin yaylı çalgılar orkestrası için aranjmanları Emre Aracı tarafından yapılmıştır.
Original arrangements for string orchestra by Emre Aracı
© Emre Aracı 2000

Londra'da The Warehouse stüdyosunda 22 ve 23 Ocak 2000 tarihlerinde kaydedilmiştir
Recorded in The Warehouse, London 22 & 23 January 2000

En iyi ses kalitesi için Apogee UV22 sistemi kullanılmak suretiyle 20-bit'lik kayıt CD için
16-bit'e düşürülmüştür
20-bit recording processed to 16-bit for CD using the Apogee UV22 system for
optimum sound quality

TÜRK EKONOMİ BANKASI

Bu kayıt Türk Ekonomi Bankası'nın sponsorluğunda hazırlanmıştır
This recording has been sponsored by the Türk Ekonomi Bankası